

Doellgast, V., Lillie, N. & Pulignano, V. (Eds.). (2018). *Reconstructing Solidarity: Labour Unions, Precarious Work, and the Politics of Institutional Change in Europe*. Oxford: Oxford University Press

Stan De Spiegelaere*¹

“Door zich conservatief te verzetten tegen een modernisering van de arbeidsmarkt, nemen vakbonden het *de facto* enkel op voor de *insiders*”, “Het Belgisch model is en blijft [...] vooral gericht op het vrijwaren van de verworven rechten van de *‘insiders’* die nu al aan het werk zijn op onze arbeidsmarkt. [...] De vraag is wie er zorgt voor de vele *‘outsiders’* [...]?”, “De Belgische arbeidsmarkt en de sociale zekerheid lenen zich perfect tot het verdedigen van die oligarchische belangen. Nergens speelt het onderscheid tussen *insiders* en *outsiders* op de arbeidsmarkt sterker dan hier.” Het hoeft geen verder betoog, de vakbond wordt vaak gezien als een verdediger van de belangen van een bepaalde groep werknemers, de *‘insiders’*, degenen met een vaste baan in een relatief stabiele sector met vakbondsaanwezigheid. Aan het woord zijn respectievelijk Egbert Lachaert (Open VLD), Zuhail Demir (N-VA) en Alain Mouton (*Trends*). Alle drie geven ze eenzelfde versie van de *insider-outsider*-kritiek.

De vraag is dan ook: klopt dit? Komen vakbonden enkel op voor de belangen van sommige groepen werknemers? Of moeten we de bonden geloven als die zeggen dat ze voor iedereen opkomen? Mogen we aannemen dat achter de slogans omtrent solidariteit een realiteit zit van een inclusieve vakbondsbeweging, die er een is voor allen?

Deze pertinente vraag staat centraal in het recente boek onder redacteurschap van Virginia Doellgast (Cornell University), Nathan Lillie (University of Jyväskylä) en Valeria Pulignano (KU Leuven), getiteld *Reconstructing Solidarity. Labour Unions, Precarious Work, and the Politics of Institutional Change in Europe*.

Het boek bevat, benevens twee overschouwende hoofdstukken, negen hoofdstukken die ingaan op de bovenstaande vragen, vertrekkende van onderzoek uit zeer verschillende landen en sectoren. Zo zijn er de verhalen over vleessnijders in Denemarken en Duitsland, over de logistieke sector in Italië en Oostenrijk, precair werk in België en Duitsland, en interimwerk in Italië en Duitsland. Maar ook over de distributiesector in Slovenië, Estland en Polen, freelance-artisten in Ljubljana, Parijs en London, en buitenlandse werknemers in Italië, Griekenland en Finland. Diverse en soms kleurrijke

* sdespiegelaere@etui.org

¹ European Trade Union Institute; Universiteit Gent

verhalen over hoe de dualisering van de arbeidsmarkt zich al dan niet ontwikkeld heeft en wat vakbonden daaraan doen of niet doen.

Een risico bij zo'n meervoudige vergelijkingen is dat elk verhaal apart staat en dat de rode draad moeilijk te zoeken is. De redacteurs van dit boek hebben dat euvel voorkomen door in de inleiding een zeer duidelijk analytisch kader voorop te stellen, dat door de diverse auteurs ook goed wordt gebruikt.

Positieve en negatieve spiralen

Dat analytisch kader gaat uit van twee dynamieken, 'spiralen', in de dualisering van de arbeidsmarkt. De positieve spiraal veronderstelt sterke instituties (hogedekking-cao's, sterke sociale staat enz.), die de macht van werkgevers beperken om van bepaalde groepen werknemers minder goede arbeidsvoorwaarden af te dwingen, wat ervoor zorgt dat werknemers in het algemeen voelen dat ze ongeveer allemaal hetzelfde het hoofd te bieden hebben, dat vakbonden inzetten op inclusie, hetgeen dan weer bijdraagt aan sterke instituties.

De negatieve spiraal is het omgekeerde: zwakke instituties, waarvan werkgevers gebruikmaken om bepaalde groepen werknemers met name slechter te betalen, wat negatief werkt voor de solidariteit tussen werknemers en zijn gevolgen heeft voor de vakbondsideologie en -strategie.

Het beschrijven van die positieve en negatieve spiralen is één iets, iets anders is de vraag óf een land of sector kan veranderen van dynamiek en wat de rol van de vakbond daarin kan zijn?

Op de eerste vraag is het antwoord duidelijk. Vele sectoren zijn overgestapt van een positieve naar een negatieve spiraal, van een relatief egalitaire arbeidsmarkt naar een duale. Daarbij spelen de gekende factoren een rol: globalisering en extra druk tot kostenbeperking, de EU-regelgeving die sommige arbeidsmarkten opengooit, en migratie.

De vakbond, *insiders*, *outsiders* en de duale arbeidsmarkt

En is de vakbond mede reden voor die ontwikkeling van een duale arbeidsmarkt, zoals de drie tenoren hierboven beweren? In geen enkel van de in de bundel *Reconstructing Solidarity* naar voren gebrachte verhalen ligt de vakbond aan de basis van de omschakeling, richting een duale arbeidsmarkt. In de meeste gevallen probeert de vakbond precies zo'n evolutie tegen te gaan, soms met succes, en nu eens met meer en dan weer met minder enthousiasme. Opmerkelijk, bepaalde instituties of tradities die we veeleer associëren met een positieve spiraal, kunnen ook een rem zijn op een inclusieve vakbondsstrategie. Het voorbeeld van de Oostenrijkse bonden, die door hun focus op sectoraal overleg en dito actie achterliepen in het organiseren van zelfstandige koe-

riers, is daarbij tekenend. Door hun statuut als (schijn)zelfstandige bleven die koeriers lang eenvoudigweg buiten het gezichtsveld van de bonden.

Maar kunnen de vakbonden door hun acties ook het proces van arbeidsmarktdualisering tegengaan dan wel omkeren en een sector terug, richting positieve spiraal duwen? In het boek zijn geen verhalen opgenomen waarin de vakbonden een perfect egalitaire arbeidsmarkt weten te bewerkstelligen. Wat er wel te vinden is, zijn vele voorbeelden waarin werknemers en hun bonden stappen zetten om de arbeidsvoorwaarden van de zogenaamde ‘outsiders’ (tijdelijke werknemers, uitzendkrachten, buitenlandse werkrachten enz.) significant te verbeteren door middel van slim gebruik van hun machtsbronnen. De Italiaanse logistieke sector waarbij de bonden, die wisten zich lokaal te organiseren en schrandere de structurele macht van werknemers te benutten, erin geslaagd zijn om arbeidsvoorwaarden te versterken, is daarbij zeer illustratief. Ook zo het voorbeeld van de Deense vleessector. De sterke positie van de Deense bonden en het belang van sectoraal overleg zorgden ervoor dat de Deense bonden zich succesvol konden verzetten tegen een dualisering van de betreffende arbeidsmarkt en tegen precarisering van de arbeid. Daartegenover staat dan weer het voorbeeld van de Duitse bonden, die geconfronteerd werden met buitenlandse werkrachten die bereid waren te werken onder minder goede voorwaarden. Daarom moesten ze zich wel inlaten met *concession bargaining* en hadden ze weinig grip op de oprukkende dualisering.

Solidariteit

Het boek draagt de titel *Reconstructing Solidarity*, wat suggereert dat solidariteit (en de definitie daarvan door werknemers en vakbonden) ook een rol van het hoogste belang speelt. Het eerder gegeven voorbeeld van de Oostenrijkse bonden die lange tijd de zelfstandige pakjeskoeriers verzuimden te organiseren, heeft behalve een institutionele - de focus op sectoraal overleg en dito actie - ook een minder sympathieke keerzijde. Deze, vaker etnisch-cultureel, andere koeriers experimenteerden zelf met collectieve acties maar, bij gebrek aan solidariteit van de vaste werknemers in de sector, waren die probeersels vrij onsuccesvol. Met meer contact tussen de van origine verschillende groepen, kwam er ook een ander discours, meer gericht op solidariteit in plaats van op de voor autochtone werknemers nefaste gevolgen van sociale dumping, van het gebruik van goedkopere arbeid dan binnen eigen land of jurisdictie beschikbaar is. Andere voorbeelden, uit Groot-Brittannië, Frankrijk en Duitsland, illustreren eenzelfde soort evolutie in de definitie van solidariteit: ‘*Reconstruction*’. Maar wat het boek vooral suggereert is dat een bredere conceptie van solidariteit ook preventief werkt en een dualisering van de arbeidsmarkt kan voorkomen, zoals uit de Italiaanse en Belgische voorbeelden blijkt.

Nog andere hoofdstukken trouwens illustreren dat een totaal gebrek aan collectief discours aangaande solidariteit het organiseren van werknemers moeilijk maakt. Freelance-artisten zijn een typisch voorbeeld van bijna niet te organiseren werknemers,

door hun in de regel zeer individualistische kijk op de zaken. Maar hetzelfde komt voor bij buitenlandse, *in casu* Albanese, werknemers in Griekenland, die hun keuze om geen lid te zijn van een vakbond rationaliseren door te zeggen “In het kapitalisme lossen we onze eigen problemen op” (p.218). In Italië daarentegen worden de Albanese buitenlandse werkkrachten wel lid van een vakbond, maar dan vooral voor de dienstverlening en niet echt om redenen van collectieve actie of solidariteit.

Besluit

Al bij al toont het boek *Reconstructing Solidarity* overtuigend aan dat de vakbond niet zomaar bijdraagt bij het creëren van een duale arbeidsmarkt. Beweren dat de vakbond er enkel staat voor de zittende werknemers met een vast contract, uit bepaalde sectoren en met een bepaalde etnische achtergrond is dus (veel) te kort door de bocht. Alle voorbeelden geven een beeld van een vakbond die, soms traag en met moeite, inclusief tracht te zijn en nieuwe groepen probeert te integreren in zijn werking. De definitie van solidariteit en vooral met wie men solidair kan en moet zijn, is onderhevig aan evoluties. Maar als de dualisering van de arbeidsmarkt aanhoudt, zo geeft het boek aan, is dat eerder ondanks dan dankzij de vakbond.

Het boek is daarom niet alleen vanuit wetenschappelijk, maar ook vanuit politiek-maatschappelijk oogpunt interessant. En daarmee komen we ook bij het belangrijkste punt van kritiek. Het boek verengt (helaas) het *insider-outsider*-debat tot een discussie omtrent de duale arbeidsmarkten, respectievelijk of bepaalde groepen *werknemers* achtergesteld worden. Zeer belangrijk, zonder twijfel, maar het *insider-outsider*-debat en de rol van de vakbond daarin gaat niet enkel daarover; het gaat ook, en misschien in de eerste plaats, over hoe vakbonden er vooral zijn voor werknemers en niet voor *werklozen*. De kritieken, die ik in het begin van mijn recensie aanhaalde, zijn er precies op gericht hoe de bonden via hogere lonen, betere arbeidsvoorwaarden en regulering weten te bewerkstelligen dat werknemers een beter leven hebben, maar daarmee indirect voor minder werkgelegenheid zorgen. Die afkeuring wordt in het boek niet aangesneden. Het beantwoorden ervan zou ook een heel andere focus en methodiek vragen, maar om die reden kan de vraag niet eenvoudigweg genegeerd worden.